

5. J.J.Rousseau. Hlavní myšlenky v jeho díle.

„ Výchova dětí je zaměstnáním, kdy musíme umět ztrácet čas, abychom ho v budoucnu ušetřili “.

Nejvýraznější postavou francouzské pedagogiky 18. století byl **Jean Jacques Rousseau** (1712 – 1778), myslitel, který svým požadavkem svobody a rovnosti se stal jedním z ideových předchůdců Velké francouzské revoluce. V dějinách najdeme málo osobností, které by svým dílem měly takový vliv jako Rousseau. K jeho odkazu se podnes hlásí mnoho významných pedagogických teoretiků, kteří v jeho smělých, i když někdy rozporuplných idejích, nalézají východiska k vlastním koncepcím.

Rousseau pocházel z Ženevy. Matka mu umřela při narození, otec hodinář se o syna mnoho nestaral. Jako šestnáctiletý chlapec odešel z domova a jeho životní školou se stala příležitostná útočiště a různá krátkodobá zaměstnání. Ve dvaceti potkal paní de Warens, která se ho ujala a stala se mu matkou i milenkou. Několik let strávil na jejím statku a ona jej získala pro katolickou církev. Sám se vzdělával v jazycích, v přírodních vědách, v latině, v hudbě a ve filozofii. Studuje Locka, Descarta, Leibnize i další soudobé filozofy. Roku 1741 se usadil v Paříži a poznal Diderota. Když v roce 1741 vypíše dijonská akademie soutěž na téma, zda pokrok ve vědách a v umění přispívá k rozvoji mravů, odpoví Rousseau záporně. Základní myšlenka, prostupující celým Rousseauovým dílem, že člověk vychází z rukou přírody dobrý a teprve společnost jej kazí, ukazuje, jak mimořádnou důležitost musel Rousseau přikládat výchově, a ukazuje též, kam směřují požadavky, které na výchovu klade. Je přesvědčen, že civilizace vede k mravnímu úpadku a východisko vidí v návratu k přírodě.

V roce 1762 vychází jeho pedagogický spis **Emil čili o výchově**, které znamenalo revoluci v pedagogice. Toto dílo se často charakterizuje jako pojednání o přirozeném vychovatelství, kdežto ve skutečnosti tu Rousseau umisťuje vychovávané dítě do většinou umělých situací, pořádaných a kontrolovaných vychovatelem. Historický význam knihy tkví spíš v tom, že Rousseau tu zdůrazňuje specifčnost dětství a jeho způsobu myšlení, která nebyla dosud uznávána a z níž vyplývá, zejména v oblasti náboženské, že je zbytečné vykládat dítěti předčasně o víře, jelikož ji dítě není schopné rozumět, a že je nutno se přibližovat Bohu jedině cestami srdce. A to nezávisle na posvátných textech a prostřednicích, což v zápětí vyvolalo odsouzení díla pařížským arcibiskupem.

Rousseau rozeznává ve výchově čtyři velká období:

- **až do pěti let** nutno především zajistit fyzický vývoj dítěte;
- **věk od pěti do dvanácti let** je doba zkušeností s vnějším světem. Chlapec nebo dívka v období před dospíváním je v uvozovkách krásný živočich, proto se harmonicky vyvíjí hlavně na venkově a první rozumové poznatky nabývá čistě ze zvědavosti;
- **od dvanácti do patnácti let** bude tato zvědavost ukojena vybranou četbou a mnoha přímými zkušenostmi. Vštěpované vědomosti nesměřují k oslňování ve společnosti, nýbrž k formování zdravého a vyváženého jedince. Proto musíme k přírodním vědám, zeměpisu a matematice přidat ještě výuku nějakého řemesla;
- **po patnáctém roce** výchova pokračuje na mravní a náboženské úrovni. Lásky k sobě se takto vyvine v lásku k bližním. Dospívajícího člověka je třeba chránit před působením špatných vlivů. Záleží jen na tom, aby se přirozeným způsobem mohl rozvíjet a zrát dobrý přirozený základ, který je zásadně v každém člověku.

Rousseau požaduje výchovu **přirozenou a svobodnou**, která by byla vždy v souladu s věkovými zvláštnostmi dítěte a která by byla zbavena jakéhokoliv biflování, kruté kázně a potlačování osobnosti. Jejím cílem má být láska ke svobodě a schopnost za ni bojovat. Svoboda výchovy se má projevovat jak

jejím obsahu, tak v jejích formách, metodách a organizaci. Současně Rousseau požaduje, aby byla výchova zbavena stavovských rysů a aby jejím konečným cílem vždy byl člověk. „V přirozeném společenském zřízení jsou si všichni lidé rovni, jejich společným povoláním je poslání člověka, a každý, kdo je na toto povolání dobře připraven, nemůže špatně zastávat úkoly, které ho očekávají“.

Výrazným rysem Rousseauovy pedagogiky je jeho **citlivý vztah k dítěti**. Láska k dítěti je jeden z nejsilnějších prvků jeho pedagogiky, který trvale ovlivnil moderní evropské i světové pedagogické myšlení. „Lidé, buďte lidští, je to vaší první povinnost; buďte lidští ke všem stavům, ke každému věku, co není člověku cizí. Jaká moudrost může pro nás existovat mimo lidskost? Milujte děti, přejte jim jejich hry, jejich zábavy a jejich roztomilý instinkt. Komu z vás nebylo někdy líto toho věku, kdy je na tech ustavičně a v srdci klid?“.

Veškerou výchovu opírá Rousseau o **osobní zkušenost**. Dítě, které má být vychováno a vzděláváno individuálně, má ke všemu dospět vlastním pozorováním a vlastním uvažováním. Požadavku osobní zkušenosti ve výchově obětuje Rousseau i tak základní pedagogickou normu, jako je systematickosti výuky. Kritický postoj k feudální kultuře vedl Rousseaua k tomu, že při výchově nepoužívá knih, jedinou knihou má být dítěti sama příroda. Mimořádný důraz klade Rousseau na rozvoj smyslového vnímání. Výcviku zrakové, sluchové i hmatové citlivosti věnuje velkou péči od dvou do dvanácti let života dítěte.

Velký důraz klade Rousseau také na **mravní výchovu**. Tradiční poučování má být nahrazeno metodou přirozených následků: jednání dítěte mají usměrňovat následky jeho činu. Přitom si ovšem neuvědomil omezené možnosti této metody, neboť při výchově nelze poškodit ani tělesnou, ani duševní stránku dítěte. Při výchově dívek zastává konzervativní názor své doby. Výchova dívky má být určována jejím vztahem k muži. Má se mu líbit, má mu prospívat a má o něho pečovat. Má myslet myšlenkami svého muže a mluvit jeho slovy. K tomu dostačuje výchova tělesná a mravní.

V podrobném vylíčení obsahu a metod výchovné práce v jednotlivých věkových obdobích rozpracoval Rousseau mnoho pozoruhodných a podnětných myšlenek, ale mnohé jeho názory byly nesprávné. Nové a správné je u něho zdůraznění tělesné výchovy již od útlého věku mládeže, starostlivost o rozvoj smyslových orgánů a mnohé hodnotné pokyny v otázce o druhém věkovém období dítěte. Největšího omylu se Rousseau dopustil, když myslel, že výchovu dítěte je možné uskutečnit mimo společnost, že jeho individuální volná výchova ho v přírodě připraví lépe pro společenský život, než kolektivní výchova ve společnosti.

Rousseauův odkaz upoutává podnes světovou pedagogiku v několika směrech. Je to na jedné straně jeho kritika jednostranného výchovného racionalismu, opomíjeného city a vůli jedince, na druhé straně pak jeho víra v člověka. Zdůrazňuje bohatství života s jeho širokou citovou škálou a jeho vztahem k přírodě.

Rousseauova velká osobnost, dominující vedle Voltaira v celém francouzském 18. století, stojí na prahu Velké francouzské revoluce, kterou spisovatelovo dílo a myšlenky podnětně připravovaly. Z filozofických a pedagogických spisů se zmiňme o významné **Rozpravě o původu a základech nerovnosti mezi lidmi** a dílu **O společenské smlouvě**. Do dějin krásné literatury se zapsal autor milostným románem - **Vyznání**, snem o vysněné lásce - **Julie neboli Nová Heloisa** a poetickými prózami, úvahami a dojmy z přírody - **Dumy samotářského chodce**.

Když Rousseau r. 1778 umírá, odchází v něm velice pozoruhodná a rozporuplná osobnost „snílka“, „blouznivce“, a současně velice bystrého a pronikavého myslitele, jehož pedagogický, psychologický a umělecký odkaz lidstvu – totiž povinnost žít lidsky důstojný život ve svobodě a rovnosti – hluboce zapůsobil na současníky i následující generace. A to nejen ve Francii, nýbrž po celé Evropě.